

UKU MASINGU ÜLIÕPILASTÖÖD*

ANDRES GROSS

ÕPINGUD TARTUS

Uku Masing astus Tartu Ülikooli usuteaduskonda 1926. aastal. Samal aastal oli ta lõpetanud Riigi Ühistehnika gümnaasiumi reaalharu Tallinnas, see andis talle õiguse astuda ülikooli ilma eksamiteta.¹ Eesti ülikooli traditsioon Tartus ei olnud sel ajal pikk. Üliõpilasi ei olnud kuigi palju, 1926. a lõpul õppis usuteaduskonnas 102 mees- ja 16 naisüliõpilast.² Piibliteadusi õpetasid, nagu varemgi, baltisakslased, kasutades selleks saksa keelt.

Teaduskonna seitse professori jagunesid järgmiste õppejõudude vahel: Vana Testamenti ja semiidi keeli õpetas prof Alexander von Bulmerincq, Uut Testamenti

---

*Käesolev artikkel on kirjutatud ETF granti GUSUS 5194 toetusel.

¹ U. Masingu huvide ja keelteoskuse kohta sel ajal vt Toomas Paul, "Juhatus Uku Masingu juurde," *Akadeemia* 5 (1989).

² Olaf Sild, "E. V. Tartu ülikooli usuteaduskonna elust ja tööst," *Usuteadusline ajakiri* 3 (1927), 146.

kuni 1927. aastani prof Konrad Grass, pärast tema surma alates 1928. a senine õppeülesande täitja prof Otto Seesemann. Ülejäänud õppetoolid kuulusid eestlastele: ajalooline usuteadus – prof Olaf Sild (1934-37 teaduskonna dekaan); võrdlev uskudeteadus – professori kt, hiljem prof Eduard Tennmann; tegelik usuteadus – prof Johan Köpp (alates 1928. a ülikooli rektor, hiljem EELK ja Eesti eksiilkiriku piiskop); süstemaatiline usuteadus – prof Hugo Bernhard Rahamägi (1926-34 teaduskonna dekaan, 1934-39 EELK piiskop); apostliku õigeusu õppetool – prof Vassili Martinson.³

Usuteaduskonna õppekava võtab U. Masing läbi nelja aastaga. Harilikult kuulab ta üle kümne, kuni 15-16 ainet semestri jooksul. Tema õpinguraamatust⁴ on selgesti näha huvi keeltega seotud ainete vastu. Kohe alustab ta kolme klassikalise keelega. Ladina keele eksam on sooritatud 1927. a kevadel, enne seda on ta osa võtnud ka Ovidiuse “Metamorfooside” ja Vergiliuse “Aeneise” lugemisest. Põhjalikum on kreeka keele stuudium – lisaks algkursuse kuulamisele 1926-27 jätkab ta sügisel 1927 Uue Testamendi kreeka keele ning 1927-28 edasijõudnute kreeka keelega (4t nädalas). Semitistikat esindavad õpinguraamatus lisaks obligatoorsele heebrea keelele alates sügisest 1927 araabia keel ning alates kevadest 1929 süüria keel. Mõlemat on ta kuulnud järjest igal semestril kuni ülikooli lõpetamiseni 1930. a. Esimesed tõlked mõlemast keelest ilmusid “Eesti Kirikus” 1929. a.⁵

Piibliteaduste ained on samuti esindatud kõigil semestritel oma loogilises järjestuses, alates ajaloost, sis-

³ *Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929, TÜ Toimetused C 10* (Tartu 1929), 119-131.

⁴ EAA F. 2100, N. 1, S. 8849, l. 24-36.

⁵ Maris Sarv, *Uku Masingu tööde bibliograafia* (käsikirjas 1987), 1.

sejuhatustest kuni Vana ja Uue Testamendi teoloogiani, sinna juurde eksegeesid ning ka lektüüri- või harjutuskursused. Obligatoorsete kirikuloo, süstemaatilise teoloogia jm ainete kõrval on ta kuulunud üsna mitu kursust (usundi-) psühholoogiast, seda ka filosoofiateaduskonnas prof K. Ramuli juures. Psühholoogia rakendamine oli tol ajal levinud ka piibliteadustes, nii VT prohvetluse uurimisel kui mujal. Muuhulgas äratavad õpinurgaamatus tähelepanu hiljem Berliini ülikooli juurde lahkunud eradotsent W. Gruehni loengud müstikast ja Augustinuse psühholoogilisest arengust. Meister Eckharti oli Masing lugenud juba koolipõlves, süvenemisest tema teostesse ülikooli ajal kõnelevad 1929. aastasse dateeritud Eckharti “Jumaliku lohutuse raamatu” ning “Õilsast inimesest” tõlked keskülemsaksa keelest.⁶

Õppetöö kõrval on U. Masing tegutsenud Akademiilises Usuteadlaste Seltsis (AUS) – ta kuulub 1928. a selle juhatusse ja on 1929-30 seltsi esimees. AUS, mis 1926. a ühendas endas 46 üliõpilast ja 33 vilistlast,⁷ oli loodud 1921. a vastukaaluks märksa pikemate traditsioonide ja suurema liikmeskonnaga *Theologischer Verein*ile. Suhted mõlema ühenduse vahel olid üsna pingelised, teoloogia kõrval oli rahvusküsimus seltsi liikmetele tähtis diskussiooni allikas.⁸

AUS-is peab ta hulga ettekandeid, lisaks Vanale Testamendile ka usundiloo alalt: “Masora teksti ajalugu” veebruaris 1928, “Deuteronomium ja kultuse tsentralisatsioon” jaanuaris, “Popol Vuhi mütoloogia ja metaloogika” aprillis, “Maagilise agnostitsismi tüüp VT-s” no-

---

⁶ *Ibid*; Ilmunud *Töid kristliku müstika alalt, EELK UI Toimetised III* (Tallinn, 1989), 119-161.

⁷ Sild, *E. V. Tartu ülikooli usuteaduskonna elust ja tööst*, 147

⁸ Vrd Uku Masing, “Ärevad päevad AUS-is oktoobris 1931,” *Usuteadusline Ajakiri* 2 (1936), 57-60.

vembris 1929, “Eskatoloogia tingimustik ja tüpoloogia” oktoobris 1930. Vahetult pärast ülikooli lõpetamist, jaanuaris 1931 peetud ettekanne “Jumal ja häda Vanas Testamendis”⁹ oli ilmselt ajendatud Iiobi raamatu kohta kirjutatud magistritööst. Ettekannetega on ta esinenud ka suvistel Kristliku Üliõpilasliidu konverentsidel, mille korraldamisest AUS osa võttis. Juulis 1930 Aegviidus toimunud konverentsil esitatud ettekanne “Deemonlik Jumal”, milles ta tugineb P. Volzi käsitlusele VT Jumala loomusest, olevat mõjunud kuulajatele jahmatavalt oma “ketserlikkusega”.¹⁰

Usuteaduskonnaga seob teda juba üliõpilaspõlves tööülesanne – alates novembrist 1929 on ta Usuteadusliku Seminari (raamatukogu) asjaajaja. Seoses raamatute hulga kasvu ja töökohustuste suurenemisega (35 tundi nädalas) nimetatakse tema ametikoht juunist 1930 ümber abiassistendi kohaks, sellel töötab ta sama aasta lõpuni. Säilinud on tema palve vabastada ta ajutiselt töökohustuste täitmisest mais 1930 seoses osavõtuga Poolas toimuvast Kristliku Üliõpilaste Ilmaliidu juhtide konverentsist.¹¹

Alates 1930. a ilmub talt ajakirjanduses mitmeid esseesid, kus ta väljendab oma seisukohti teoloogi ja religioonifilosoofina, samuti Oriendi kultuuriloo tutvustusi, retsensioone jm publitsistikat. Samal aastal on ta teinud ka tõlkeid süüria keelest ning ladina ja kreeka patristikast. Need on tõenäoliselt välja kasvanud vastavate ainete õpingutest usuteaduskonnas, osa tõlkeid on aval-

⁹ *Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi kümme aastat* (Tartu, 1931), 17-20.

¹⁰ Vrd Paul Volz, *Das Dämonische in Jahve, Vortrag auf dem Alttestamentlertag in München* (Tübingen: Mohr, 1924); Uku Masing, *Pessimismi põhjendus, Eesti mõttelugu* 5 (Tartu: Ilmamaa, 1995), 443.

¹¹ EAA F. 2100, N. 2, S. 621, l. 8-14.

datud hiljem.¹² On näha, et ta tegeleb sel perioodil intensiivselt nii erialakirjanduse kui üldse Tartus kättesaadava "vaimuvara" läbitöötamisega. Ta enda publitsistilised kirjutised on selle töö viljadeks.

Ülikooli lõpetab ta 1930. a detsembris. Usuteaduskonna kogu koosoleku protokollist 13. dets võib lugeda, et ta on "õiendanud suulised eksamid laiemas ulatuses Vana Testamendi ja semikeelte teadustes, sooritanud nõuetavad praktikumid ja esitanud vastavad seminaritööd", ning magistritööna arvestati tema esimese auhinna saanud töö "Elihu kõnede suhe Hiobi raamatu teistesse osadesse".¹³ Prof Bulmerincqi ettepanekul määratakse ta 1. jaanuarist 1931 kodumaa stipendiaadiks VT ja semiidi keelte alal, esialgu kuueks kuuks. A. Bulmerincqi usuteaduskonna kogule pidulikus stiilis tehtud ettepanek on ühtlasi kokkuvõttev hinnang U. Masingu kohta usuteaduskonna üliõpilasena, saksa keelest tõlgituna kõlab see järgmiselt:

Kõrgesti austatud usuteaduskonnale.

Täna sel päeval on härra *stud theol Hugo Masing* silmapaistva eduga sooritanud oma viimase eksami Vana Testamendi alal ning sellega lõpetanud teoloogiaõpingud meie ülikoolis.

Oma õpingute ajal (1926 II-1930 II) näitas ta üles erilist huvi niihästi Vana Testamendi teaduse kui ka semitistika vastu. Tema huvi Vana Testamendi teaduse vastu ei avaldunud mitte ainult Vana Testamendi alaste loengute reeglipärasest külastamisest ning aktiivses osavõtus Vana Testamendi harjutustest, vaid ka asjaolus, et ta kirjutas VT alal kaks auhinnatööd, millest kumbki sai esimese auhinna: esimene kultuse tsentraliseerimisest Deutero-

---

¹² Sarv, *Uku Masingu tööde bibliograafia*, 2; EELK (1983), 39-47 (1984), 28-33.

¹³ EAA F. 2100, N. 1, S. 8849, l. 19.

noomiumi nõuete järgi 1. detsembril 1928 ja teine Elihu kõnede suhtest Iiobi raamatu teiste kõnedega 1. detsembril 1930.

Mis puutub *Hugo Masingu* huvisse semiidi keelte vastu, siis väljendus see eeskätt erakordselt elavas kaasalöömises araabia ja süüria keele kursustel, mida on peetud meie ülikoolis viimasel seitsmel semestril.

Araabia autoritest luges *Masing* eelkõige ajaloolast *Ibn-Hišami* ning grammatikut *Agurrumi*, lisaks neile *Korani* ja *Kitab al-'aganid*.

Süüria kirjandusest luges *Masing* eeskätt lõike süüria Piiblist (*Pešittast*), apostel *Addai* elust, püha *Ephraemi* ja piiskop *Rabbula* elust ning lõpuks valmide kogumikust *Kalilag ja Damnag*.

Viimastel semestritel on ta külastanud ka dr *Nodeli* loenguid uus-heebrea keele ja kirjanduse kohta.

Arvestades härra *Hugo Masingu* ülal visandatud õpingute kulgu, oleks äärmiselt soovitatav anda talle stipendiumi määramise kaudu võimalus meie ülikooli juures teoloogia doktori staatuse ning sellega *venia legendi* saavutamiseks.

Seetõttu luban ma endale esitada taotluse valida härra *Hugo Masing* Vana Testamendi teaduse ja semiidi keelete stipendiaadiks.

Ühtlasi lisab prof *Bulmerincq* juurde stipendiaadi tööplaani 1931. a I poolaastaks.¹⁴

VANA TESTAMENDI ALASED TÖÖD

U. Masingu üliõpilaspõlvest on säilinud kolm kirjalikku tööd Vana Testamendi alalt. Esimene neist, **“Kas nõuab Deuteronomium kultuse tingimatut tsentralisatsiooni või legaliseerib ta kultuskohti ka väljaspool Jeruusalem-**

¹⁴ EAA F. 2100, N. 2, S. 621, l. 17-19.

ma”, on kirjutatud usuteaduskonna auhinnatööde konkursi jaoks ning dateeritud 6. dets 1927 – 31. okt 1928.¹⁵ Auhinnatööde teemad olid õppetoolide järgi kindlaks määratud ja aegsasti välja kuulutatud, üliõpilased said soovi korral valida juba välja kuulutatud teemade vahel.

Deuteronomiumi küsimus oli tol ajal aktuaalseks muutunud seoses üldise murranguga VT pärandi teaduslikul hindamisel 19. saj lõpus - 20. saj alguses. 19. saj viimane veerand oli Wellhauseni nn kirjanduskriitilise koolkonna võidukäigu tunnistajaks. J. Wellhausen viis lõpule Pentateuhi tekkimise teooria neljast erinevast allikast, kuid dateeris selle käigus VT kihistused vastupidiselt kehtivale traditsioonile. Seni üldiselt vanimaks peetav Pentateuhi allikas, Preestriraamat, osutus tema hinnangu järgi noorimaks, olles tekkinud eksiiliajal ja hiljem. Nõnda pöördus ringi piibliraamatute järjestus “seadus ja prohvetid”. Suur osa Pentateuhi seadusandlikest tekstidest, k.a Deuteronomium (ehk 5Mo) dateeriti enamikust VT kirjaprohvetitest hilisemaks. See tähendas aga hulga piiblitekstide kuulutamist fiktiivseteks – nad ei kirjelda nõnda tegelikku ajalugu, vaid on hiljem joonistatud ideaalpilt sündmustest, mida tõenäoliselt ei ole sel kujul kunagi toimunud. Kui nt Dt esitab ennast Moosese kõnede kogumikuna, mis on peetud tema surmapäeval, siis eeldaks see vähemalt osa materjali pärinemist 13.-12. sajandist. Kriitilise koolkonna töö paigutab raamatu tuuma tekkimise aga palju hilisemasse aega, harilikult 8.-7. sajandisse eKr.

Protestist niisuguse piiblikäsitluse vastu pöördusid paljud VT teadlased tagasi vanemate konservatiivsete (tra-

---

¹⁵ Originaalkäsikiri TÜ raamatukogus. Seda tööd ning Iiobi raamatu kohta kirjutatud magistritööd olen põhjalikumalt käsitlenud oma magistritöös: Andres Gross, *Uku Masing Vana Testamendi teadlase-na Tartu Ülikoolis 1926-1940* (Tartu, 1997).

ditsionalistlike) vaadete ning uurimismeetodite juurde. Suhtumine piiblitraditsiooni võis ka teadlaste jaoks muutuda usuküsimuseks. Nii väljendab seda konservatiivse vastureaktsiooni esindaja M. Kegel oma Wellhauseni-vastases pamfletis, mida tõenäoliselt on tundnud ka U. Masing: “Tunnistan avameelselt, et kui peaksin iganes jõudma teaduslikule veendumusele, et Wellhausenil on (nt Deuteronomiumi ja Preestiraamatu tekke suhtes) õigus, oleks minu austus suure ulatuse VT kirjanduse vastu kadunud. Õpetlane /- - / võib sel puhul kõnelda “dogmaatilise tasakaalustamise katsest”; kuid iga mõtleval võhib nimetab seesuguseid asju õige nimega: võltsing !”¹⁶

Dt puhul on viimased paarsada aastat VT teaduse jaoks üheks võtmeküsimuseks raamatu seos kuningas Joosija poolt aastal 622 läbi viidud kultusreformiga. 2Kn 22 kirjeldatakse tundmatu kirjarulli leidmist Jeruusalemma templist, 2Kn 23 aga selle alusel läbi viidud templi puhastamist paganlikest elementidest, samuti maapühamute rüvetamist, maapreestrite koondamist Jeruusalemma ning lõpuks ühise piduliku paasapäha tähistamist. On olemas teatavad seosed Dt seadusandliku tuuma nõuete (ptk 12jj) ning kuningas Joosija poolt rakendatud abinõude vahel. Ka nimetatakse 2Kn 22 leitud raamatut סֵפֶר הַתּוֹרָה “seaduseraamat” ja see nimetus leidub Dt raamistuses. 19. saj algusest pärineb M. L. de Wette doktoriväitekirj, mis tõestab, et templist Joosija ajal leitud kirjarull oli Dt mingi algkuju (nn algDt). Kuni 1920. aastate alguseni oli see vaade üldiselt aktsepteeritud kõigi kolme VT teaduse peavoolu – nii kirjanuskriitilise, usundiloolise kui konservatiivsema parempoolse koolkonna poolt.

Ülevaate olukorra muutusest 1920. aastate esimesel poolel annab prof Bulmerinczi üks auhinnatööde tee-

¹⁶ Martin Kegel, *Los von Wellhausen* (Gütersloh: Mohn, 1923), 64-65.

made väljakuulutamise ajast pärinev artikkel.¹⁷ Üheks peamiseks oponeerijaks senistele vaadetele kerkib T. Oestreicher artikliga “Das Deuteronomische Grundgesetz” 1923. aastal, kellele tugineb paljudes asjades ka U. Masing. Jagades leiu- ja reformiteate 2Kn 22j kahte kirjanduslikku allikasse, väidab Oestreicher, et Joosia reformid olid vaid ajutine Assüüria-vastane poliitiline abinõu. Väljaspool Jeruusalemma asuvate kultuspaikade kõrvaldamine pidi võimatuks tegema Assüüria kultuse mõjulepääsemise neis paigus. Templist leitud raamatut ei pea ta reformide käivitumise põhjuseks, see olevat leitud hoopis reformide käigus. Leitud kirjarull ei ole Dt, mis ka iseenesest ei nõua kultuse tsentraliseerimist.

Oestreicheri tõestuskäiku toetab Jena ülikooli professor W. Staerk (1924), kelle arvates leidub Dt sakraalkorralduses väga vana ainest. Haridunõunik M. Kegel (1924) toob reformide põhiideena välja Iisraeli kultuse puhtuse, mitte ühtsuse. Tema meelest lubab Dt ühe ametliku ohvripaiga kõrval ka teisi. Leidub aga neidki, kes näevad probleemi vastupidises seoses ja dateerivad Dt hilisemasse aega. W. Eichrodt (1921) püüab tõestada, et Dt ei ole Joosija reformi lähtepunktiks, vaid põhisas selle tulemuseks. G. Hölscher (1922) ja F. Horst (1923) paigutavad Dt tekkimise eksiilijärgsesse aega. Omakorda vastanduvad neile konservatiivsed autorid. M. Löhr (1925) püüab tõestada Dt tuuma pärinemist Moosese ajast. Šotlane A. Welch (1924) paigutab selle tekkimise Saalomoni aega.¹⁸

---

¹⁷ Alexander Bulmerincq, “Tänapäevase Vana Testamendi teaduse uuemaid probleeme,” (tlk S. Aaslava), *Usuteadusline Ajakiri* 1 (1927), 37-45.

¹⁸ *Ibid.* Vrd ka Ernst Sellin, *Geschichte des israelitisch-jüdischen Volkes*, T 1 (Leipzig: Quelle & Meyer, 1924), 284-294; Rudolf Smend, *Vana Testamendi tekkelugu* (Tartu: Greif, 1996), 79-84; Otto Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament* (Gütersloh: Mohn, 1984), 125-132.

Nõnda toob Bulmerincq oma artiklis välja neli põhiküsimust, millega tegeleb ka U. Masing oma töös. Need on 1) Dt tekkeae; 2) kultustsentralisatsiooni nõude olemasolu või puudumine Dt-s; 3) Dt vahekord Joosija reformiga; 4) reformide sisu. Ta ise annab neile mõõdukalt konservatiivsed vastused, mida võib mõista kompromissina äärmuste vahel. 1) Kõige paremini lasevad Dt nõuded end seletada protestina Manasse-aegse (7. saj) sünkretismi vastu. Kokkupuuted teiste Oriendi vanade seaduskoodeksitega lasevad aga uskuda Dt üksikute määruste (tema alusmaterjali) ulatumist tagasi Moosese aega. 2) Kohustusliku kultuse kõrval Jeruusalemmas on lubatud ka vabatahtlik väljaspool seda. 3) Reformid algasid juba enne Dt leidmist templist, kuid said raamatu leidmise järel uut hoogu. 4) Tegemist oli kultuse "uuendamise" vastandina Manasse sünkretismile, oluline selles oli kohustuslike ohvrite koondamine Jeruusalemma templi juurde.¹⁹

U. Masingu töö juurde tulles võib öelda, et see on tehtud suure põhjalikkusega. Kasutatud on 99 nimetust kirjandust 73 eri autorilt. Parima raamatu Dt kohta on tema meelest kirjutanud A. Welch, üldse ütleb ta end olevat konservatiividelt (Kegel, Löhr jt) palju õppinud. Kriitiliselt suhtub ta Wellhauseni koolkonna teooriasse algDt paigutamisest Joosijale vahetult eelnevasse aega ning reformide käigus läbi viidud kultuse tsentraliseerimisest Dt nõuetele vastavalt, kuigi on tööd alustades ka ise pooldanud Wellhauseni ideid (lk 173).

Ta käsitleb põhjalikult tekste neljast VT raamatust: toorarulli leidmise ja Joosija tegevuse kirjeldust 2Kn 22j ning 2Aj 34j; eeldatavalt vanemaid lõike Jeremija raamatust, millel võiks olla seos reformidega (Jr 1:1; 3:1-5;

---

¹⁹ Bulmerincq, *Tänapäevase Vana Testamendi teaduse uuemaid probleeme*, 40-41.

8:8; 11; 28:9; 32:6-15; 34:8jj) ning olulisemaid kohti Dt seadusandlikust tuumast ptk 12-26 ja raamistusest. Suuremalt jaolt on töö keskendunud 2Kn 22j kirjeldatud sündmuste detailsele rekonstruktsioonile ja Dt sõlm-punktide analüüsile. Mõlemal puhul on esiplaanil vastused kultustsentralisatsiooni küsimusele. Selleks võrdleb ta üksikasjalikult Dt nõudeid reformide kirjeldusega. Olulisel kohal on ka Dt vanuse ja päritolu määramine. Mis puutub töö vormilisse külge, siis sellele ei ole ta ilmselt kuigivõrd tähelepanu pööranud. Väline liigendus selles peaaegu puudub, ühtki alapealkirja ei leidu, uue osa algamisest annab kohati märku tühi rida või horisontaaljoon. Palju on viiteid teiste autorite arvamusele, poolt ja vastu küllastatud argumentidega tekstis on seetõttu Masingu enda mõtete järgimine küllaltki keeruline.

Töö sisuliseks lähtekohaks võib pidada kahtlust selles, et küllaltki juhuslik sündmus, toorarulli leidmine 2Kn 22, võiks olla põhjustanud järsu pöörde Iisraeli religiooniloos, mille käigus prohvetlik usk asendub seadus- ja raamatureligiooniga ning elu jaguneb profaanseks ja sakraalseks valdkonnaks, viimase moodustab kultus (lk 20-21). Sellega seoses on Masing vastu tsentralisatsiooniidee nägemisele Joosija reformis, mis tähendaks ka praktilise elu seisukohalt väga suuri ümberkorraldusi. Ta eeldab leiu- ja reformiteate üldist ajaloolisust 2Kn 22j, kuid arvab, et tekstide detailse analüüsi ja interpretatsiooni kaudu on võimalik jõuda teistsugustele tulemustele. Reformide sisuks peab ta kultuse osaliselt poliitilistel kaalutlustel toimunud puhastamist võõraist elementidest, millel aga ei olevat seost tunduvalt varasemast ajast pärineva Dt-ga.

Wellhauseni koolkonna vaadete eitamine ei tähenda, et Masing oleks loobunud täielikult neile omasest kir-

janduskriitilisest meetodist. Nii näiteks vabaneb ta ühest tsentralisatsiooniteooria nurgakivist Joosija reformides selle kaudu, et esimese uurijana peab ta glossiks maapühamute likvideerimise teadet 2Kn 23, 8אֵל וַיִּטְמֵא אֶת-הַבְּמֹת אֲשֶׁר קִטְרוּ שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים “ja ta rüvetas ohvrikünkad, kus preestrid olid suitsutanud” (lk 16-17; 40-41). Dt hindamisel on otsustavaks tema nõudmiste reaalsus Jr ja praktilise elu seisukohalt. Dt 12:14 korralduses ohvripaiga valimise kohta mitte ükskõik, millises paigas, כִּי אִם-בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ, “vaid paigas, mille JHWH valib ühes su suguharudest” tõlgendab ta määravat artiklit sõnas “paik” koos Oestreicheriga üldistavas tähenduses: “igas paigas, mille JHWH valib mingist su suguharust”. Jeruusalemm ei sobi selleks kohaks, kuna Moosese ajal ei olnud ta veel Iisraeli käes jne (lk 94-98).

Lühidalt kokku võetuna on tema järeldused Dt kohta järgnevad. Dt sünni ajendiks on monoteistlike israeliitide kokkupõrge polüteistlike kaananlastega, mis eeldab iisraellaste kõrget kultuuritaset juba maavallutuse ajal. Põhja-Iisraeli päritolu Dt, mille autoriteks on “jahvismi ideest joobunud leviidid”, kajastab nõnda võitlust Kaanani paganliku mõju vastu, olles ise osalt selle mõju all. Samad asjaolud on hiljem põhjustanud ka prohvetluse tekke. Nii lähtuvad Dt ja prohvetlus samast, JHWH tingimusteta tunnistamisest. Hiljem on aga ühest saanud rahvareligioon ning teine on muutunud kultusvaenulikuks ja nõuab selle asemele midagi täiesti uut. Tulemuseks on süntees, Preestriamat ja muu eksiilijärgne kirjandus, milles “ohvrid ja kultus on traditsioon” ja prohvetlusest on võetud üle “eetiline külg, alaline süütunne” (lk 168-169).

Töö lõpuks sõnastab ta seitse loogilist teesi, mis lühendatult on järgmised: 1) Dt pole kantud kultus-tsentralisatsiooni ideest, vaid tema eesmärgiks on

JHWH usu kaitse Baali kultuse eest; 2) Dt on koh-
tumõistjate aja lõpust pärinev seaduseraamat; 3) Joosija
ajal leitud raamat ei alustanud ega mõjutanud reforme;
4) 2Kn 22 leitu oli Saalomoni templireegel, millel on
sarnasusi Pühadusseadusega (Lv 17-26), kuid mis
tõenäoliselt ei ole VT-s säilinud; 5) reformide teise
poole ebajärjekindlus 2Kn 23 peegeldab sisepoliitilist
vastuseisu Joosijale, mille vastuabinõuks on maalevi-
tide toomine pealinna; 6) Jeremija eeldab Dt-d kui rah-
vale tuntud vana traditsiooni, aga ta ei ole Joosija elu-
ajal propageerinud tema ideoloogiat; 7) teadlikult
arhaiseeritud deuteronomistlik kirjandus on Dt-st tun-
duvalt hilisem, pärinedes vahetult eksiilijärgsest ajast
(lk 173-174).

Neist järeldustest läheb Masing veelgi kaugemale:
“Aga nende teesidega langeb ka terve senine pentateuh-
hi kriitika, mis viimasel ajal (Löhr, Staerk, Wiener) yldse
kõikuma on löönd.” Ühes Dt-ga tuleks tema meelest
tagasi dateerida ka teised Pentateuhi allikad ning koos
sellega “allikateteooria asemelle jälle päevavalgele tuua
täiendusteooria, mis juba iseendast on mõistetavam ja
loogilisem” (lk 174). Autori üsna ägeda ja poleemilise
stiili tõttu on tõenäoliselt prof Bulmerincqi punane
pliiats töö lõpulehekülgedel lisanud teksti hulga küsi- ja
hüüumärke, punaseid jooni ning märkusi nagu “*woher
weiss man das?*”. Siiski saab see 175 lk paksune töö
oma erialal esimese auhinna ning võetakse arvesse ka
kursusetööna.

Töös esitatud vaadetega võrreldes on Masingu põhi-
mõtteline hoiak Joosija reformide suhtes jäänud hiljem
enam-vähem samaks. Nii oletab ta sõjajärgsel ajal kon-
sistoriumi tellimusel kirjutatud “Vana Testamendi
käsiraamatus” (1945-1964), et raamatu leid templist
lavastati eesmärgiga kehtestada kogu riigis ühtne
seadus: “Joosijal oli kavatsus panna kehtima terves riigis

ühtlast põhiseadust-koodi.”²⁰ Kultuse osas mitmel põhjusel tema meelest “tsentralisatsiooni kysimus muutus akuutseks alles 500. paiku, mil maalejäänud ja Paabelist tagasipöördunud võitlesid ylemvõimu kallal”.²¹

Tänapäeval on küll üldiselt levinud vaade reformiteate 2Kn 23 aktsepteerimisest ajaloolise faktina ja kultuse koondamisest Jeruusalemma templisse Joosija ajal. Leidub aga mitmeid tuntud teadlasi, kelle arvates on pööre Juuda kultuskombestikus toimunud märksa hilisemal ajal ja Joosija reformid on VT teaduses ületähtsustatud.²²

Mis puutub Dt-sse, siis tema kihistuste liigendamise ja ajalise määratluse osas on olnud väga raske saavutada üldiselt tunnustatud tulemusi. On kõneldud koguni VT teaduse kriisist seoses Dt analüüsiga, vaidlustatud on kirjanduskriitika sobivus selleks ja katsetatud retoorilis-homileetilise lähtepunktiga materjali käsitlemisel jne.²³

Ühtse pühamu nõude olemasolu Dt-s ei ole praegu üldlevinud vaade. Kindlasti aga ei tunnustata tänapäeva kriitilises piibliteaduses Dt varast dateerimist. Sellest on oma hilisemates töodes loobunud ka U. Masing. Kõneldes Joosua raamatu ja Pentateuhi E-allika redigee-

---

²⁰ Uku Masing, *Vana Testamendi käsiraamat, IV kd.* (Käsikirjas, IV kd ca 1949. a), 1047.

²¹ *Ibid*, 1039.

²² Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, 133-134; Bernd Gieselmann, “Die sogenannte Josianische Reform in der gegenwärtigen Forschung,” *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 106 (1994), 223-242.

²³ Lothar Perliitt, *Deuteronomium 1-3 im Streit der exegetischen Methoden, Deuteronomium-Studien, Forschungen zum Alten Testament 8* (Tübingen: Mohr, 1994), 109-113; Jack R. Lundbom, *The Inclusio and Other Framing Devices in Deuteronomy I-XXVIII, Vetus Testamentum XLVI* (1996), 296-315.

rimisest endise Põhjariigi territooriumil 721. ja 621. aasta vahel, kirjutab ta:

Samal ajal (või koguni alles pärast 587.) tekkis Sekemi piirkonnas üks uus raamat, mis oli määratud ajakohastama ja ehk koguni asendama peetellaste monopoliks saanud E'd – hakkas tekkima Dt. /- - -/ Kui ta on tekkinud enne 587., siis vist Sekemi protestina Peeteli vastu, kui pärast, siis ta suhe pyhamu monopoliga ei ole enam nii selge. Igatahes propageerib Dt kultuskohana Sekemit, mitte Jeruusalemma, kuid, et ta propageerib yhtainsat, siis sobis ta päris kenasti jeruusalemlasile.²⁴

U. Masingu teine, märksa lühem uurimus “**Jiptahi tütar**” on dateeritud 22.12.1928, masinakirjas koopia pikkus on 62 lk. Vaatluse all on siin Kohtumõistjate raamatust tuntud Jefta tütre ohvriks töötamise lugu Km 11:29 jj. Kas selle töö kirjutamine on seotud 1928. a sügissemestril peetud prof Bulmerincqi ainega *Alttestamentliche Übungen*, ei ole päris selge, kuid on võimalik.

Sisuliselt jaguneb töö kaheks suhteliselt iseseisvaks osaks. Esimeses pooles, lk 1-28 analüüsib U. Masing loo mitmeid aspekte: mis asjaoludel toimus ohvritootus, kas selle juures oli eeldatav inimese sattumine ohvriks, kas tootus tuli tingimata täide viia või olnuks võimalik seda millegagi asendada, kas see viidi üldse tegelikult täide jne. Kuna Jefta lugu on ainuke VT-s, kus sündmusi võib tõlgendada inimohvri toomisena JHWHle (vastandina Gn 22, kus see asendati ohvriloomaga), on teema olnud tihti rabiinlike ja kristlike õpetlaste arutluse all. Käsitlusviis meenutab U. Masingu hilisemaid töid selle poolest, et tsiteeritud on võimalikult ammendavalt teisi allikaid ja autoreid alates VT vanadest versioonidest (LXX, Targum), rabiinlikest tekstidest (Midraš, Talmud) kuni

---

²⁴ Masing, *Vana Testamendi käsiraamat IV*, 1123.

kirikuisade ja teaduslike kommentaarideni välja, enamasti on seda tehtud originaalkeeles.

Jefta töotuse ja ohvriga seotud sündmuste kirjeldus lõpeb Km 11:40 tõdemusega loo tagajärjel Iisraelis tekkinud kombe sünnist, mil naised neli päeva mälestavad Jefta tütart kaebe- või kiituslauludega – hbr k לְתַנּוֹת לְבַת-יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי ”ülistamas gileadlase Jefta tütart”, kusjuures verbi תָּנַה, mida võib tõlkida ‘mälestades laulma’, täpne tähendus ei ole selge. Kriitiline piibliteadus on näinud selles kombes loo tekkimise tegelikku põhjust, tuginedes põhimõttele, et tavad ei teki mitte lugude tagajärjel, vaid vastupidi. Sellest lähtuvalt on aga usundilooline koolkond viinud kombe ühendusse viljakusjumaluste austamisega, kelle surma ja taassüüdi nõnda kunagi on tähistatud. Vastavalt on Jefta tütre lugu võimalik tõlgendada kui Kaanani usundist rudimentaalselt pärineva kombe aitioloogiat (lk 22-23).

U. Masing läheb sellest tõlgendusest edasi ja seletab lugu Iisraelis kunagi võib-olla tavaks olnud puberteedikka jõudnute sissepühitsemis- ehk initsiatsiooniriituse kajastusena (lk 28). Ajendi on ta saanud selleks Wintersteinilt, kes kirjeldab aafrika hõimude kombeid tütarlaste puberteediealiseks saamisel. Omavahel oleks nii ühendusse viidud kaks algselt eri päritolu asja: lugu ammonlastega sõdinud Jeftast Km 11:1-28 ning komme samanimelise mehe tütre mälestamisest tütarlaste täisealiseks saamisel. Selle tulemusena on lisandunud Jefta tütre lugu 11:29 jj:

... võib siiski uskuda, et Gileadis kunagi elas keegi sangar, kelle tõeline või austav nimi oli Jiptah, “tema (Eel?) avas, tema võitis”. Et aga eksisteeris ka eelnevas kirjeldatud riitus ning selle muistne nimetus, siis pole midagi loomulikumat kui nende kahe Jiptahi samastamine ning alles siis pidi tekkima jutt tytre ohverdamisest, milleks kasutati tuttavat muinasjutumotiivi. Et seda yldse saadi kasutada,

näitab, et terve lugu Jiptahist ei saa olla ekssiilne või veel hilisem väljamõeldis, vaid kaunis vana (lk 28-29).

Selle juures võib Masingu meelest olla töötuse sisuks mitte tütre ohverdamine, vaid tempelprostituudiks andmine, nagu seda mainitakse Jefta ema kohta Km 11:1.

Teisi sõnu, siin oleks siis katse puberteediriitust לְבַת־יִפְתָּח ajaloolistada sellega, et lastakse esimesena olla teinud seda “Jiptahi tytar”, kelle isa oli töötanud prostituudiks Jahvele, sest tema oma ema oli olnud taoline. Ka selle seletuse juures ei tarvitse Jiptah olla täieline väljamõeldis (lk 29).

Kogu töö teine pool lk 29-62 on pühendatud võimalikele initsiatsiooniriituste kajastustele Vanas Testamendis. Tütarlaste puberteediriitusega seotud episoodina on korra tõlgendatud benjaminlaste naisevõtu lugu Km 21:21 jj (lk 29). U. Masing arvab, et teisiti ei olnud lugu ka poistega: “Kyllap on neid rohkesti, keda need märkused ei veena puberteediriituste olemasolu suhtes Iisraelis. Kuid mu jultumus läheb kaugemale veelgi. Arvan, et ka poistele oli tõelisi primitiivsete rahvaste omadega võrreldavaid puberteediriitusi Iisraelis” (lk 31). Esimesena annab ta sellise tõlgenduse Gn 32:23-33 Jaakobi võitlusele ingligna, mille võimalikuks paralleeliks peab ta Jaakobi unenäo lugu Bet-Elis Gn 28:10-19 (lk 31-35). Ta lisab juurde hulga võrdlusmaterjali loodusrahvaste vastavate kommete kirjeldusestest. Võrdlusaluseks on seejuures põhiliselt initsiandi sümboolne surm hõimuusundites või katsumused, millele ta on allutatud üleminekul täiskasvanuikka.

Nagu teistegi rahvaste juures, pühendati Masingu arvates initsiatsiooni käigus kunagi ka Iisraeli noorukid pärimuslikesse õpetustesse. Seoseid selle kombestikuga leiab ta VT tarkuskirjandusest jm:

Initsiaatorid olid kunagi vist ainsad tarkusõpetajad ja just seepärast, et *hokma* anti noorukile puberteedi ajal, on *hokmal* elutarkuse ja mitte (meie mõttes) salatarkuse iseloom. Muidugi tradeeriti viimastki, kuid arvatavasti ainult kõrgemal initsiatsiooni astmel, milledest VTs pole säilinud midagi. Need vastaksid umbkaudu teiste rahvaste preestrite ning nõidade initsiatsioonidele. Minu meelest alles see vaateviis võimaldab *hokmakirjanduse* mitme iseärasuse taipamise, eriti aga tema erootikasse kalduva külje, sest kõikjal saavad noorukid riituste kestel ypris palju õpetusi just seksuaalsete dogmade kohta (lk 44).

Sellest lähtudes tõlgendab ta hulga tekste ning väljendeid VT-s initsiatsiooniriituse kajastusena või osana: Js 50:4; Õp 30:1-4; Ps 73 jpt, lõpetades oma analüüsi Ps 57:8-12-ga.

Hiljem, käsitledes sõjajärgsel ajal vanemat tarkuskirjandust, ta selle võimalikku seost initsiatsiooniriitustega enam ei maini.²⁵ Seevastu Jefta tütre loo tõlgendamisel on ta jäänud enam-vähem oma varasemate seisukohtade juurde:

On muidugi ilmne, et lugu eeldas tytre tõelist ohverdamist, nagu juba ortodoksia ajal väideti liberaalide vastu, samuti see, et Jiptah teadis esimesi vastutulejaid olevat naised, võimalik, et just oma tytre ja siiski töotas. See on ainus joon, mis loo eraldab tavalisest muinasjutust. Kuid edasine minu meelest siiski pole seletatav myytiliselt, vaid muinasjutumotiivi on kasutatud yhe muistse kombe seletamiseks, mida hyyti לַתְּנוּחַ לְבַת־יִפְתָּח, mille tähendus on segane, sest תְּנוּחַ on "kordas, tegi järele, kiitis, kaebas". Mu meelest see toiming oli tytarlaste puberteediriius, sest mujalgi maailmas on kombeks, et tydrukud peavad minema siis yksindusse ja nutma. /- - -/

²⁵ Masing, *Vana Testamendi Käsiraamat II* (1946 ?), 539-546.

Puberteediriituste olemasolu vanas Iisraelis mu meelest näitavad ka Joos 5,2j; Koht 21, 19-23. Kommet käia mägedel seletati hiljem leinamiseks ja põhjendus-
saagaks kõneldi tavalist muinasjuttu. Muidugi võiks siis öelda, et kohtumõistjat Jiptahi polegi olnud, kuid seega liialdataks. Arvatavasti nimede sarnasus yhen-
das need kaks isikut, kuigi on võimalik, et seks leidus ka rohkem alust. Võiks ju olla juhtunud, et ammonid või Jiptah ise mingil moel kohtles halvasti oma tytart ja seepärast ymberseletatud puberteediriitust seostati sellega. Teisi sõnu, on ometi kahtlane, kas faktiliselt Jiptah ohverdas oma tytre Jahvele. Arvestades yldise hoiakuga selles asjas pole seegi kujuteldamatu.²⁶

Ma ei tea, et keegi praegustest autoritest pooldaks sarnaseid vaateid nagu U. Masingu üliõpilaspõlves pakutud tõlgendus Km 11:29-40 loole. Nt ühe uuema Koh-
tumõistjate raamatu kommentaari autor, J. A. Soggin seostab lugu selgesti 19. saj lõpu usundiloolise koolkon-
na seletusega, mis näeb tekstis viljakusjumaluse aus-
tamisega seotud “müüdi historiseerimist” ja “viljakusrii-
tuse aitioloogiat”. Ent puberteediriitust ei maini ta ei siin ega ka Km 21:19-23 puhul.²⁷

Mis puutub võimaliku initsiatsiooniriituse kui niisuguse olemasollu muistses Iisraelis, siis, kuna otseseid kajastusi sellest VT-s ei ole, võib teema jääda erialakir-
janduses hoopis käsitlemata.²⁸ Harilikult seostatakse sel-
lega poiste ümberlõikamise kommet, mida ka U. Masing mainib Jo 5:2jj puhul. Ümberlõikamine võis olla algselt sümboolne ettevalmistus üleminekuks täiskasvanuikka

²⁶ Masing, *Vana Testamendi Käsiraamat I* (1945), 262-263.

²⁷ Jan Alberto Soggin, *Judges, A Commentary* (London: SCM Press, 1981), 216-218 ja 304-305.

²⁸ Nii nt Hans Walter Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments* (München: Kaiser, 1973).

(nt Ismael Gn 17:25 oli sel ajal 13-aastane). Alles eksilialjal võib see olla nihkunud imiku sünnijärgsele ajale.²⁹ On ka oletatud, et verbijuur םׁן, millest tulenevad nii sõnad 'peigmees' ja 'äi' kui 'pulmad', tähendas algselt ümberlõikamist. Sel juhul väljendub seos ettevalmistusega abiellumisikka jõudmiseks ka siitkaudu.³⁰

U. Masingu kolmas VT-alane töö on kirjutatud saksa keeles ja kannab pealkirja "**Das Verhältnis der Elihureden zu den übrigen Reden des Buches Hiob**", tõlkes "Elihu kõnede suhe Iiobi raamatu teiste kõnedega". Nagu esimenegi töö, on ka see kirjutatud võistlustööna ning sai oma erialal esimese auhinna detsembris 1930. Nõnda ei ole seegi teema autori enda valitud, vaid tõenäoliselt hiljemalt 1929. a teaduskonnas välja kuulutatud. Töö on väga mahukas ja põhjalik, masinakirjas koopia pikkus on 235 lk, kasutatud on 69 nimetust kirjandust 60 eri autorilt. Nagu U. Masing ise mainib, on ta selle koostamisel vähemalt kaks korda läbi töötanud üle 4000 lehekülje (lk 1). Võib ehk imestada keele valiku üle, kuid küllap leidub selleks ka häid põhjendusi, olgu selleks siis soov harjutada võõrkeele oskust või lihtsalt üldisema tava järgimine (nagu keskajal kirjutati ladina keeles) vm.

Erinevalt esimesest tööst on käesolev hästi jälgitav ja põhjalikult ning süstemaatiliselt teemade kaupa liigendatud. Siin ei ole alati vaja teha nii pingelist üksiksalmide analüüsi nagu esimeses töös, sest tulemus ei sõltu mõne üksiku fraasi tõlgendamisest. Ka ei ole töö üldine hoiak kaugeltki nii poleemiline teiste teadlaste

²⁹ Rainer Albertz, *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1992), 422.

³⁰ Horst D. Preuss, *Theologie des Alten Testaments., Bd. 2: Israels Weg mit JHWH* (Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer, 1992), 109.

suhtes – on näha, et ei ole tegemist teaduse seisukohalt nii põhimõttelise küsimusega, nagu seda olid Dt dateerimine ja Joosija kultusreform.

Iiobi raamatu skeptiline ja resigneerunud meelsus paistab siin ka U. Masingut mõjutanud olevat. Töö sisesejuhatuse "Pro domo mea" algab apologetiliselt (tõlkes):

Mu töö nõrgad küljed on mulle hästi teada, ülesanne oli õieti liiga raske minu jaoks, sest üksnes maha kirjutada ma ei tahtnud ja kõik, mida ma ise öelda suutsin, näib mulle nõnda kaheldav – ehk ainult sellepärast, et ükski autoriteet ei seisa nende mõtete taga (lk 1).

Sarnane, Koguja raamatut meenutav tonaalsus kostab läbi ka fraasidest nagu (tõlkes): "... sageli on näha, et sama on ütelnud paljud, kes juba ammugi mullaks ja põrmuks on saanud" (lk 1), rääkimata klassikalisest "*Nichts neues unter der Sonne!*" (kaks korda lk 234).

Töö pealkirjas sõnastatud probleem on eelkõige kirjanduskriitiline, küsimus on Iiobi raamatu ühe osa, Elihu kõnede (ptk 32-37) kuulumises algupärase teksti juurde või mitte. Juba tol ajal oli üldiselt tunnustatud arvamus, kuigi mitte enesestmõistetavaks peetud, et need on hiljem raamatusse juurde lisatud. Lisamise põhjusena nähakse harilikult seda, et Iiob muutub oma süütuse kaitsmisel liiga blasfeemiliseks, hakkab Jumalat süüdistama ebaõigluses ning tema kolm sõpra, Elifas, Bildad ja Sofar, ei suuda piisava veenvusega tema väiteid kummutada. Elihu kõned ptk 32-37 kujutavad nõnda raamatusse hiljem lisatud "dogmaatilist korrektuuri". Samas konkureerivad need raamatu arvatavalt algse lõpplahendusega, Jumala kõnede ptk 38-41 vastusena Iiobi kaebusele.

Tolleaegse VT sissejuhatuse standardteose autor, C. Steuernagel loetleb neli vormilist põhjust, miks Elihu kõnesid (edaspidi lühendatult: EK) pidada hilisemaks: 1)

nad on sidumata eelneva ja järgneva tekstiga; 2) Elihu ilmub teosesse ootamatult, ilma ettevalmistuseta; 3) EK-le järgnev osa, Jumala kõned ptk 38 jj liitub selgesti Iiobi viimasele kõnele ptk 31; 4) EK keel sisaldab rohkem aramaisme kui ülejäänud tekst. Steuernagel toob esile ka sisulisi põhjusi. Elihu näeb Iiobi kannatusi teisiti kui ülejäänud kolm sõpra, tema kõnedes on kannatuste eesmärgina esiplaanil mitte karistus, vaid kasvatus. Teose põhiküsimus, vaga inimese kannatuse põhjus saab EK kaudu küll teatud vastuse – ka vagas on “uinuv patt”, mille Jumal temas äratav, et teda kannatuse kaudu puhastada. Ei ole aga võimalik, et see oleks luuletaja enda poolt antud vastus küsimusele vaga inimese kannatuse kohta. Lahenduse sellele probleemile saavad anda ainult Jumale kõned: “Siin on kohustuslik võtta omaks käsitamatu, nagu tuleb omaks võtta väga palju ilma seda mõistmata, ning hinnangutest loobuda. Jumal on liiga suur selleks, et inimene võiks tema üle otsuseid langetada.”³¹

Sarnaselt nimetab ka nt E. Kautzsch EK asendit ja autorlust ainsaks kriitiliseks küsimuseks, mida ta Iiobi raamatu puhul käsitleb. Tema lõpphinnang kattub Steuernageli omaga – “võimaliku lahendusena probleemile on nad algse teose eeldustega ületamatus vastuolus”.³² Siiski kaitseb veel töö koostamise ajal ja hiljemgi rida autoreid EK originaalsust, kellega U. Masing seetõttu oma töös ka polemiseerib – Budde, Hontheim, Peters, Cornill jt.

Sisulistest kriteeriumidest lähtudes on töös selgelt välja joonistunud keskpunkt või telgjoon, mille suhtes

³¹ Carl Steuernagel, *Lehrbuch der Einleitung in das Alte Testament* (Tübingen: Mohr, 1912), 698-711.

³² Emil Kautzsch, *Biblische Theologie des Alten Testaments* (Tübingen: Mohr, 1911), 375-379.

paiknemine määrab ära raamatu tegelaste hoiakud ning ühes sellega ka eksegeetide asendi mingil mõttelisel skaalal.³³ Ühele poole jääb ratsionalistlik kujutus tunnetatavast Jumalast, kelle suhet inimesega võib iseloomustada kui eetilist tasul ja karistusel põhinevat süsteemi, millega harmoneerub inimese normatiivne vagadus. Sellist tarkusõpetuslikku maailmakorda (milles Jumal on enda loodud korruga sisuliselt samane) väljendavad Iiobi raamatus kõige selgemini EK. Kui tunnistada need ehtsaiks, tuleb sellist hoiakut aktsepteerida autori poolt välja pakutud lahendusena Iiobi kaebustele. Teisele poole jääb kujutus irratsionaalselt käituvast, hirmutavate joontega Jumalast, kelle tunnetamatu suuruse ees jääb inimese ainsaks võimaluseks resigneerunult alistuda, ning see iseenesest tähendabki vagadust. Kui pidada Iiobit, kes seda viimast hoiakut esindab, autori mõtete väljendajaks, siis ei saa EK olla autori poolt pakutud lahendus ega kuuluda algsesse teosesse.

Üks võtmesõna nende suhete hindamisel on õige inimese kannatus – kas sellele on võimalik anda ratsionaalset põhjendust või mitte. Teine võtmesõna võiks olla eetika kui Jumala atribuut ratsionalistlikes süsteemides. Kui Jumal on “eetiline”, siis ei saa õige kannatada põhjusteta, ta peab olema teinud pattu või olema jumalatu (עֲשָׂרָה) – kannatus näitab seda nagu objektiivne indikaator.

Kuigi EK autorluse probleem on pigem kirjanduskriitiline küsimus, lahendab U. Masing selle eeskätt sisulisest vaatepunktist lähtudes. Ta piiritleb raamatu eri

---

³³ Nii kirjutab R. Smend ühe Masingu antagonisti kohta töös (tõlkes): “Cornill, kes innukalt kaitses koos Buddega nende peatükkide ehtsust, nägi nendes – kindlasti samamoodi nagu Elihu või vastavalt tema kuju looja – “lausa Iiobi raamatu krooni,” “probleemi ainsat lahendust, mida luuletaja oma vanatestamentlikust vaatepunktist anda võis...”, vt Rudolf Smend, *Die Entstehung des Alten Testaments* (Stuttgart: Kohlhammer, 1989), 204.

koostisosade – raamjutustuse, Iiobi kolme sõbra kõnede, Iiobi kõnede, EK ja Jumala kõnede – sisulised erinevused ja võrdleb neid siis omavahel nagu mosaiikpildi tükke, hinnates, mis on terviku seisukohalt ülearune. Seejuures ei tegele ta üksnes EK autorluse määramisega. Piirjoonte tõmbamine raamatu eri osade teoloogiliste vaadete vahele on talle sellest ilmselt olulisemgi. Usundifilosoofilised ja -pühholoogilised arutlused ning Vana Testamendi teoloogiale lähedane aines täidavad suure osa töö mahust, muutes selle universaalsemaks, ja lisades talle üle Iiobi raamatu piiride ulatuva tähenduse.

Tekstikriitika ning kirjanduslikud küsimused ei ole tööst välja jäetud. Arutus toetub tekstile ja selle käigus tegeleb U. Masing vastavate probleemidega pidevalt. Ilmne on aga, et formaalsed “objektiivsemad” kriteeriumid nagu stilistika ja lingvistilised nähtused on tema jaoks suhteliselt teisejärgulised. Nende käsitlemine on paigutatud töö lõpuossa, nad kinnitavad eelnevalt saadud tulemusi. Nii on EK suhe raamatu ülejäänud osadega avatud töös eelkõige kui teoloogiline või filosoofiline, mitte kui kirjanduslik probleem.

Üks esimesi küsimusi on seotud Jumala olemusega – kas Ta on eetiline või mitte. Eetika päritolu määratleb U. Masing järgnevalt:

see on sündinud katsetest sundida üleloomulikku jõudu, milleks on Jumal, teatavate toimingute sooritamiseks enda teenistusse, et seda kontrollida, sellega manipuleerida, nagu ka maagia ja nõidus seda vormelite ja rituaalide abil teha üritab. Nii on see õieti areligioosne hoiak: inimene soovib valitseda jumala(te) üle. Nende toimingute eesmärgiks on ära hoida kannatusi, mis omakorda peavad olema tingitud hoolimatusest vormelite-reeglite vastu. Et need alati siiski ei aita, võib inimene kogeda absurdsuse tunnet või Kogujale omast skeptitsismi, mille vastukaaluks on harvad religioossed elamused (lk 12-16).

Iisraeli Jumal on Masingu meelest hiljem sobitatud kokku eetilise maailmapildiga, kuid on säilitanud oma algseid “deemonlikke” jooni.³⁴ Pärast seda, kui juba olid antud käsud, oli inimene ise – oma üleastumise kaudu – oma kannatuses süüdi. Siit saab U. Masingu meelest alguse individuaalse tasu dogma, millest arenes õpetus kannatusest kui karistus- ja kasvatusvahendist Jumala käes, mis omakorda saab lõpliku kuju kirja prohvetite juures. Radikaalselt võetuna ei tohiks selle järgi kannatus tabada neid, kes pole patustanud, st õigeid (lk 17-19). Võitlusest õigluse, Jumala eetika ümber ongi kasvanud välja Iiobi raamat. Talle lähedast hoiakut võib leida juba mõnelt psalmistilt ning tema järglaseks on “resignatsiooni põhidokument” Koguja (lk 21-22).

Raamatu luuleosa käsitlemise juhatab U. Masing sisse sõnadega: “*Es handelt sich im folgenden um das Erkenntnis Gottes um das Wissen über seine Wege und seine Absichten*” (“Järgnev osa tegeleb teadmisega Jumalast, tema teede ja kavatsuste tundmisega”) (lk 34). Iiobi sõbrad kõnelevad tema meelest nagu meie päevade dogmaatikud. Nende põhimõisteks on eetika: Jumal on õiglane – see on sõprade ainus võimalus tema mõistmiseks. Pidades kinni reeglitest ja normidest, on inimesel võimalik esile kutsuda Tema heatahtlikkus. U. Masing osutab nende seisukohtade ühelt poolt utilitaarsele (vagadusest on kasu) ja teiselt poolt apologetilisele loomusele. Sõbrad kõnelevad küll Jumala käsitamatuses, kuid see on nende jaoks vaid dogma, millest

---

³⁴ Sarnaseid mõttekäike võib näha ka tema samast ajast pärit esseedes, eriti 1930. a juulis peetud ettekandes “Deemonlik Jumal”, millel on sarnane apologetiline sissejuhatus “Pro domo mea” ning sama moto nagu käesolevagi töö. Vrd U. Masing, *Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt* (Tartu: Ilmamaa, 1993); Masing, *Pessimismi põhjendus*.

tuleb kinni hoida, oma jutus paistavad nad teda hästi tundvat (lk 35). Tegelik kontakt on neil tema "hüpo-staasiga", milleks on tema kord, ning seetõttu on nende vagadus nõnda kasule orienteeritud. Nende Jumal on käsitatav ja "käsitsetav" – manipuleeritav, sest tema toimimine on seatud inimesest sõltuvusse. Samas, nende eeldus, et Jumal on eetiline, järeldub eelduse tulemusest: ta karistab patuseid, kuid see on pööratav ka vastu-pidiseks, sest kannatavad tegelikult ka õiged (lk 42-45).

Üks erinevusi, mille U. Masing teiste autoritega võr-reldes sisse toob, on kogu teose vaatlemine autopsüh-hograafiana. Kui sõprade all enamasti mõistetakse pigem üldise arvamuse väljendust võrreldes üksiku kannataja-ga, siis tema meelest on nad autori *alter ego* väljendajad. Samadel seisukohtadel oli autor Masingu meelest varem ka ise, kuni kogemus sundis teda loobuma sõpradele omasest ratsionalismist ning lähenema selle kaudu Jumalale (lk 45-48). Vastavalt on aga Iiobi kuju autori muutunud vaadete väljenduseks.

U. Masing teeb katse Iiobi kaebusi psühholoogilisest vaatepunktist lähtudes süstematiseerida. Esimese punk-tina: Iiobil on (ratsionaalne, manipuleeritav) Jumal käest libisenud, selle ootamatu kaotuse kaudu on ta saanud esimese päris kogemuse mõistetamatust Jumalast, kes on tegelikult hoopis teistsugune, kui ta on eeldanud. See tähendab Jumala inimlike omaduste, ratsionalistlike joonte kadu. Iiob tajub end olevat abituna Tema võimu-sfääris, tema endisest "orjast" on saanud tema isand, ja sellest just tuleb tema kirglik pahameel (lk 47-50). R. Otto ja P. Volzi käsitlustele³⁵ viidates osutab U. Masing, et sellist Jumalat, kelle vajalike atribuutide hulka ei

---

³⁵ Rudolf Otto, *Das Heilige, Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen* (München: Beck, 1917); Volz, *Das Dämonische in Jahve*.

kuulu eetika, vaid pigem numinoossed, pea demonlikud jooned, on alles viimasel ajal õpitud uuesti nägema (lk 60).

Levinud on arvamus, et Elihuga võrreldes on sõprade kõnedes esiplaanil pigem kannatuse põhjus (*causa*) – see on karistuseks patu eest. EK-s on aga esiplaanil rohkem kannatuse eesmärk (*telos*) – inimese kasvatamine ja puhastamine. U. Masingu arvates ei ole neil olemuslikku vahet, sest mõlemad eeldavad kujutlust tunnetatavast Jumalast, kes kohtleb inimest õiglaselt, st vastavuses normide ja reeglitega (lk 92-95). Sel juhul ei saavat aga “kõnelda religioonist, vaid üksnes paremast või halvemast eetikast” (lk 120-121). On küll olemas metoodilist laadi erinevus – Elihu vahekord sõpradega on umbes nagu hingehoiu teoreetikul praktilise hingehoidjaga. Sõbrad püüavad oma väiteid tõestada koolinäidete abil, Elihu arutlus on rafineeritum ja teoreetilisem. Lisaks, kui sõbrad kritiseerivad Iiobi väidete sisu, siis tema käsitleb väiteid tsitaatide kaupa, pannes demagoogiliselt Iiobile suhu ka sõnu, mida too pole öelnud. Nõnda aga ei saa lahendust probleem, vaid selle vale asetus (lk 127-133).

Elihu on rohkem distantseerunud nii kannatuse probleemist kui ka Iiobi isikust. Ta võtab Iiobit kui paradigmaatilist tegelast, kui tüüpi, aga ei mõista kui inimest. Kõik see jätab mulje juba valmis teose kasutamisest hilisema autori poolt (lk 120-121; 136-137). EK eesmärgiks on esitada kriitikat, mida põhjustas teose põhihoiaku sobimatus kanoonilise mõtteviisiga. Töö lõpul esitatud EK kirjanduslik ja stilistiline analüüs lisab argumente nende ehtsuse vastu. U. Masing annab siin muuhulgas ka väga põhjaliku keelestatistilise ülevaate, mis kinnitab juba saadud tulemusi.

Peamise põhjusena, miks osa eksegeete ei soovi Jumala kõnedes näha EK asemel teose autori kavatsetud

lahendust, nimetab ta asjaolu, et need ei anna Iiobi küsimustele üheselt mõistetavat vastust. Andnuks aga autor selle, olnuks ta valgustusaja filosoof, mitte luuletaja (lk 147). Kui inimene ei teadnud ise vastust, ei saanud ta seda ka Jumalale suhu panna (lk 141-142).

Lahenduse annab Iiobi saadud religioosne kogemus: ta tajub enda täielikku võimetust ja abitust kokkupuutes kõrgema jõuga, mida ta ei suuda kontrollida. Irrationaalne Jumal vastandub "eetilisele" ja "õiglasele" Jumalale ratsionalistlikus maailmapildis. Inimese suhe sellise Jumalaga saab olla ainult kannatus. Temaga võrreldes on inimene absoluutselt tühine, ta on täiesti tema meelevallas. Kuni ta võitleb oma olematu õiguse eest, ei ole tal lootust. Kui ta tunnistab Jumala tingimatut suurus endaga võrreldes, võib ta täielikus loobumises iseendast ja resignatsioonis leida rahu. Sellisena mõistab U. Masing raamatu lahendust kannatuse probleemile, mille pakuvad Jumala kõned teose lõpuosas. Tõelise religioosuse teadvustamine, mille juurde kuulub kannatus, vastandina peitumisele ratsionalistlike süsteemide taha, võiks olla raamatu põhiidee.

Võib veel lisada, et pärast paranduste tegemist käsikirjas võtab usuteaduskond selle töö vastu Masingu magistritööna, mille ta 1930. a lõpul ülikooli lõpetades edukalt kaitseb. Tema hilisematele vaadetele Iiobi raamatu kohta ei ole mul võimalik viidada, sest pärast sõda kirjutatud "Vana Testamendi Käsiraamat" katkeb 1964. a eksiilijärgse Juuda ajaloo juures ning Iiobi raamatuni välja ei jõua.

Kui tulla praeguste eksegeetide arvamuste juurde Iiobi raamatu kohta, siis ei ole selles suhtes kuigi palju muutunud. Ma ei tea, et tänapäeval tunnustatud VT teadlased pooldaksid EK ehtsust raamatus.³⁶ Levinud on

---

³⁶ Smend, *Vana Testamendi tekkelugu*, 219-220.

nende pidamine hilisemaks täienduseks teosesse. Eri-
nevusi võib olla üksiklõikude interpretatsioonis ja teatud
aspektide rõhutamises. Nt O. Kaiser näeb teose lõpp-
lahendust suhteliselt pessimistlikuna lähedaselt U.
Masingule,³⁷ seevastu G. Fohrer ja H. H. Rowley sõnas-
tavad oma vaated veidi optimistlikumalt. G. Fohrer
iseloomustab Iobi muutunud hoiakut pärast Jumala
kõnesid järgnevalt (tõlkes): “Ta ei märka enam oma kan-
natust ega taju enam oma saatust vaenulikult mee-
lestatud Jumala pahatahtliku tagakiusamisena. Sest
nüüd näeb ta selle Jumala tõelisust ja kogeb tema lähe-
dust. Väliselt ei ole veel miski muutunud, sisemiselt aga
kõik.”³⁸

LÕPETUSEKS

On selge, et arhiividokumentide, käsikirjade ja trükiste
kaudu meieni jõudnud materjal ei peegelda sugugi kõike,
mida U. Masing üliõpilaspõlves mõtles ja tegi või milli-
seid kogemusi sai. Küll aga võib näha tema varastes
töodes mõningaid jooni, mis ka hiljem on talle omased.

Oma esimeses uurimuses arvustab ta teravalt
ajaloolis-kriitilist koolkonda, mis selektiivselt VT
ajaloopärimust ümber kujundab. Ka hilisemal ajal on ta
väga skeptiline kriitilise koolkonna poolt kasutusele võe-
tud vaimuloolise arengu mudeli ja meetodite suhtes,
mille alusel VT kirjandust dateeritakse.

---

³⁷ Kaiser, *Einleitung in das Alte Testament*, 391-392.

³⁸ Georg Fohrer, *Das Buch Hiob, Kommentar zum Alten Testament*
16 (Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1988), 559; vrd Harold
Henry Rowley, *Iob, New Century Bible* (Grand Rapids, London,
1983), 19-20.

Tema teine töö, Jefta loo käsitus toob sisse hulga usundiloolist võrdlusmaterjali ja meenutab sellisena 1930. aastate keskelt pärinevat uurimust "The Word of Yahweh"³⁹ ning ka tema töid folkloristi ja usundiloolasena. Selle käsitluse juures sobiks tsiteerida tema poolt 1940. a kirjutatud A. Võõbuse doktoritöö esimese variandi retsensiooni, kus ta väljendab oma seisukohti teadlase ülesannetest: "... teadusmehe yheks esimeseks nõudeks on fantaasia. Teatamiseks on ajalehereporterid, teadlane peaks aga suutma seostada seniolematuid asju ja avada uusi perspektiive, mille kaudu oleks võimalik tõe näha lähedamalt ja selgemalt."⁴⁰

Kolmandas, Iiobi raamatu kohta kirjutatud magistritöös läheb terav eraldusjoon dogmaatilise teoloogia ja vabameelsema "ketserliku" jumalakäsituse vahel. U. Masing asetab end juba varajastes töödes meelsasti opositsionääri rolli. Selles töös on aga hästi näha, et vastandumine toimub kõigepealt mitte niivõrd teaduslikul kui pigem maailmavaatelistel pinnal, millest omakorda kasvavad välja erinevad teaduslikud vaated.

---

³⁹ Uku Masing, *The Word of Yahweh*, TÕ Toimetused B XXXIX (Tartu, 1938), 1-60.

⁴⁰ EAA F. 2100, N. 1, S. 18635 l. 74-75.